

Тема 2-3. Нормативно-правова база організації освітнього процесу в початковій школі

Мета: визначити чинники якісної початкової освіти; усвідомити головні засади Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»; з'ясувати особливості Державного стандарту початкової освіти та Типових освітніх програм; проаналізувати значущість компетентнісного підходу в освіті та формування ключових компетентностей.

План

1. Чинники якісної початкової освіти. Головні засади Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»
  2. Компетентнісний підхід, ключові компетентності
  3. Концептуальні засади освітніх галузей
  4. Особливості Державного стандарту початкової освіти
  5. Типові освітні програми. Освітня програма закладу освіти. Навчальна програма
  6. Базовий навчальний план. Типовий навчальний план. Навчальний план закладу освіти.
- Календарне планування

Основні поняття

Концепція «Нова українська школа», Державний стандарт початкової освіти, типові освітні програми, освітня програма закладу освіти, навчальна програма, базовий навчальний план, типовий навчальний план, навчальний план закладу освіти, календарне планування

☼ ☺☺ *Підготуйтеся до педагогічного диктанту*

Пригадайте зміст основних педагогічних понять. Потренуйтеся відповідати в парі / в умовах дистанційного навчання диктант можна провести із застосування платформи LearningApps

☼ ❖ *Гра «Впізнай однокласника / однокласницю по фото з початкової школи*

☼ 📷 *Доберіть фото-асоціацію про свій досвід навчання в початковій школі. Розмістіть фото на дошці Padlet <https://padlet.com>. Прокоментуйте дібране фото.*

1. Чинники якісної початкової освіти. Головні засади Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»

Історично склалось так, що початкова освіта є першою сходинкою системного здобуття освіти людиною. Унікальність початкової школи в тому, що вона становить цілісну систему: тривалість навчання, багатопредметність, систематичність зв'язків між ними, перший цілеспрямований етап навчальної діяльності, керує навчально-виховним процесом один вчитель тощо.

Початкова школа працює в умовах постійних змін, які запроваджуються зверху через модернізацію програм і нові нормативні документи або ініціюються знизу школами, творчими педагогами. Так, неодноразово робились спроби її змінити. За роки незалежності змінювались концепції, закони, стандарти, програми, підручники, нормативна база, терміни навчання, зміст. Змінюються і діти, які приходять до початкової школи. Вони більш інформовані, розкуті, але нерідко непередготовлені до навчання і спілкування з ровесниками, з ослабленою увагою, здоров'ям та ін., яких вчити і виховувати значно складніше, ніж попередні покоління.

Якість шкільної освіти є похідною від її цілей і завдань. Вона має відповідати як соціальним потребам держави, так і запитам особистості.

Якість шкільної освіти – це насамперед її відповідність певним еталонам вимог, що визначені стандартами та нормативами і можуть вимірюватися. Крім того, якість освіти засвідчують різноманітні особисті досягнення учнів чи колективу школи, які не завжди можна кількісно виміряти через нерозробленість відповідних критеріїв.

Виклики часу зумовили розроблення Концепції «Нова українська школа» – документа, який проголошує збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечують психологічний комфорт і сприяють вияву творчості дітей.

14 грудня 2016 р. Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

🔗 <https://ips.ligazakon.net/document/kr160988?an=113>

🔗 <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Найважливішими чинниками якості початкової освіти є:

- повне і своєчасне охоплення навчанням усіх дітей молодшого шкільного віку;

- різнобічне використання досягнень дошкільного періоду;
- осучаснення та оздоровлення освітнього середовища;
- впровадження методик особистісно і компетентісно зорієнтованого навчання, виховання і розвитку молодших учнів;
- технологічність методик навчання;
- моніторинговий супровід освітнього процесу;
- адекватна підготовка педагогічних кадрів тощо.

Ці чинники враховані в Концепції «Нова українська школа» і мають перебувати в полі належної уваги у процесі впровадження у практику положень цього засадничого документа.

Метою Концепції є забезпечення проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти за такими напрямками:

- ухвалення нових державних стандартів загальної середньої освіти, розроблених з урахуванням компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості;
- запровадження нового принципу педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя і батьків;
- підвищення мотивації вчителя шляхом підвищення рівня його оплати праці, надання академічної свободи та стимулювання до професійного зростання;
- запровадження принципу дитиноцентризму (орієнтація на потреби учня);
- удосконалення процесу виховання;
- створення нової структури школи, що дасть змогу засвоїти новий зміст освіти і набути ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості;
- децентралізація та ефективне управління загальною середньою освітою, що сприятиме реальній автономії школи;
- справедливий розподіл публічних коштів, що сприятиме рівному доступу усіх дітей до якісної освіти;
- створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, вчителів і батьків;
- створення необхідних умов для навчання учнів безпосередньо за місцем їх проживання, зокрема у сільській місцевості, або забезпечення регулярного підвезення до шкіл.

Ці положення покладено в основу «формули НУШ» (рис. 1).

Рисунок 1. Формула Нової української школи

Згідно з реформою загальної середньої освіти **випускник Нової української школи** – це:

- цілісна всебічно розвинена особистість, здатна до критичного мислення;
- патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини;
- інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, навчатися впродовж життя (рис. 2).

Рисунок 2. Випускник Нової української школи

У Концепції наголошено на суб'єктності навчання, необхідності оволодіння учнями способами навчальної діяльності, досвіді взаємодії з іншими людьми. Мета загальної середньої освіти визначена у Законі України «Про освіту»:

🔗 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

«**Метою освіти** є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору».

Відповідно до загальної мети освіти, **місією початкової школи** є різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві.

Найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі є здорова дитина, мотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя; це учень/учениця, які вміють вчитися з різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей, усвідомлювати себе громадянином/громадянкою України.

2. Компетентнісний підхід, ключові компетентності

Нині у світовій практиці ефективність освіти пов'язують із реалізацією компетентнісного підходу. Європейський Союз визначає ключовими компетентностями ті, які необхідні всім людям для підвищення особистого потенціалу і розвитку, розширення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства. Такі компетентності розвиваються в процесі навчання протягом усього життя, починаючи з раннього дитинства шляхом формального, неформального та інформального навчання.

Усі ключові компетентності вважаються однаково важливими: кожна з них сприяє успішному життю в суспільстві. Компетентності можуть застосовуватися у багатьох контекстах і в різних комбінаціях. Вони переплітаються та поєднуються: розвиваючи компетентності, важливі для однієї життєвої сфери, ми одночасно розвиваємо й пріоритетні для іншої.

Відповідно до Закону України «Про освіту»:

🔑 **Компетентність** – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність

Новітнє розуміння компетентнісного підходу загалом і ключових компетентностей зокрема містять такі документи:

- Державний стандарт початкової освіти (2018 р.);
- Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти, розроблена під

керівництвом О. Я. Савченко (2018 р.);

- Типова освітня програма початкової освіти, розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна (2018 р.).

Розуміння компетентності як інтегрованого результату освіти, передбачає зміщення акцентів із накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах. Саме тоді створюються умови для залучення механізмів компетентності – здатності діяти в конкретних умовах і мотивів досягти результату.

Компетентність часто тлумачать через усталені поняття: «здатність до...», «комплекс умінь», «готовність до...», «знання в дії», «спроможність», «індивідуально-особистісна рефлексивна функція» та ін.

Компетентності дають змогу усунути суперечності між засвоєними теоретичними відомостями та їх використанням для розв'язання конкретних життєвих завдань:

- уміти розрізняти об'єкти, ознаки, властивості;
- аналізувати і пояснювати причини та наслідки подій, вчинків, явищ;
- створювати тексти, вироби, проекти;
- висловлювати ставлення до подій, вчинків – своїх та інших людей;
- брати участь у колективних справах, у розв'язанні навчальних завдань; оцінювати вчинки, різні моделі поведінки;
- користуватись певними предметами та ін.

До ознак ключових компетентностей належать такі: поліфункціональність; надпредметність; міждисциплінарність; багатокомпонентність; спрямування на формування критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції.

Ключові компетентності НУШ включають 11 компетентностей, які значною мірою корелюють з оновленими 8 ключовими компетентностями, рекомендованими Європейським Союзом. Так, і в Державному стандарті початкової освіти визначено 11 ключових компетентностей.

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів з розумінням важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

8) навчання протягом життя, що передбачає опанування уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей,

що передбачають:

спроможність діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському та суспільному житті, зокрема школи та класу, спираючись на розуміння соціальних, економічних і політичних понять та сталого розвитку, критичне оцінювання основних подій національної, європейської та світової історії, а також повагу до прав людини та верховенства права, цінування культурного розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України;

виявлення поваги до інших та толерантності, уміння конструктивно співпрацювати, співчувати та діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації. Дбайливе ставлення до особистого, соціального і фізичного добробуту та здоров'я, дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки і спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах, спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності;

10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;

11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організовувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень.

Визнається рівнозначність усіх ключових компетентностей на всіх етапах навчання. Тобто кожна освітня галузь (мовно-літературна, іншомовна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережувальна, фізкультурна, громадянська, історична, мистецька) має освітній потенціал, необхідний для формування кожної ключової компетентності. Цей потенціал має бути реалізований наскрізно у процесі навчання кожного предмета або курсу.

Наприклад, **математична освітня галузь** дає змогу сформувати такі компетентності:

- *спілкування державною мовою* – уміння, що виробляється у процесі навчання математики, а саме лаконічно та зрозуміло формулювати думку, аргументувати, доводити правильність тверджень;
- *спілкування іноземними мовами* – зіставляти математичний термін або буквене позначення з його походженням з іноземної мови;
- *основні компетентності у природничих науках і технологіях* – моделювати процеси, що відбуваються в навколишньому світі;
- *інформаційно-цифрову компетентність* – діяти за алгоритмом і складати алгоритми;
- *уміння вчитися* – доводити правильність певного судження та власної думки;
- *ініціативність і підприємливість* – здійснювати раціональний вибір;
- *соціальну та громадянську компетентності* – робити висновки з отриманих результатів розв'язування завдань соціального змісту;
- *обізнаність та самовираження у сфері культури* – естетично зображувати фігури, графіки, рисунки;
- *екологічну грамотність і здорове життя* – ощадливо користуватися природними ресурсами.

Наскрізними вміннями (спільними для всіх компетентностей) є: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами

3. Концептуальні засади освітніх галузей.

20 серпня 2025 року Міністерством освіти та науки України було затверджено концептуальні засади освітніх галузей та дорожню карту реалізації концептуальних засад освітніх галузей.

На сайті МОН зазначено, що Школа має допомагати дітям не лише здобувати знання, а й учитися критично мислити, співпрацювати з іншими та знаходити своє місце в суспільстві. Саме таке бачення закладено в концепціях освітніх галузей, які було розроблено в межах політики «Освіта для життя».

Концепції систематизують інформацію про кожен галузь, пояснюють її мету, структуру і зв'язки з іншими галузями, описують актуальні виклики і пропонують рішення, які будуть ефективними у довгостроковій перспективі. Концепції освітніх галузей доповнюють і пояснюють державні стандарти загальної середньої освіти, а також показують, як має вибудовуватися навчання з 1 до 12 класу — послідовно, логічно та з урахуванням міжпредметних зв'язків.

На основі концепцій МОН планує до 2030 року:

- оновити модельні навчальні програми для всіх освітніх циклів;
- змінити підходи до створення, апробації та експертизи підручників і навчально-методичних матеріалів;
- розробити нові програми професійного розвитку для вчителів і освітніх управлінців;
- оновити освітні простори і їхнє оснащення відповідно до спеціально розроблених гайдбуків.

В документі подано: особливості кожної галузі, загальну мету галузі та мету галузі за кожним освітнім рівнем та за кожним циклом навчання. Визначено структуру галузі: для відстежування поступу розвитку учнівства на кожному циклі вчитель може використовувати орієнтири в парадигмі «Я-орієнтирів», які подано у відповідній таблиці. Це дає можливість системно бачити, яким має бути поступ учня в загальних і конкретних результатах навчання. Кожен наступний цикл навчання спирається на результати попереднього, поступово ускладнюючи вимоги до знань, умінь і ставлень учнів та учениць. Зазначено як відбувається реалізація компетентностей та наскрізних умінь в межах кожної галузі. Також визначено поточний стан і виклики в освітніх галузях.

Аналіз концептуальних засад

<https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-kontseptualnykh-zasad-osvitnikh-haluzei-ta-dorozhnoi-karty-realizatsii-kontseptualnykh-zasad-osvitnikh-haluzei-na-2025-2030-roky>

В чому цінність концептуальних засад?

4. Особливості Державного стандарту початкової освіти

Концепція «Нова українська школа» передбачала створення нового Державного стандарту загальної середньої освіти, процес розробки якого було розпочато у середині 2016 року. На початку 2017 року частина робочої групи зосередилася на створенні нового Стандарту початкової освіти, який пройшов громадське обговорення. 21 лютого 2018 року Кабінет Міністрів України ухвалив **Державний стандарт початкової освіти (ДСПО)**, який визначав, чого навчатимуть дітей у початковій школі з 1 вересня 2018 року.

Важливо зазначити, що процес розробки ДСПО відбувався у відкритому експертному діалозі, у якому брали участь найкращі педагоги-практики, науковці, громадські активісти, представники батьківських спільнот, міжнародні консультанти – понад 80 фахівців із різних регіонів України. Таке широке залучення було зумовлено, зокрема, численними цільовими групами, які користуватимуться

ДСПО.

 <https://www.youtube.com/watch?v=oUCznDMsZzo>

 Хто був дотичний до розроблення ДСПО?

 В чому особливості ДСПО 2018 року?

 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

Державний стандарт початкової освіти визначає:

- мету початкової освіти;
- ціннісні орієнтири;
- ключові компетентності;
- наскрізні вміння;
- освітні галузі та їхню мету, загальні результати навчання;
- вимоги до обов'язкових результатів навчання;
- загальний обсяг навчального навантаження у базовому навчальному плані початкової освіти та ін.

 <https://www.youtube.com/watch?v=V90zZxrh-JM>

 В чому унікальність принципів ДСПО?

Державний стандарт початкової освіти ґрунтується на таких *принципах*:

- визнання унікальності та обдарованості кожної дитини, що забезпечується рівним доступом до освіти, заборонаю будь-яких форм дискримінації або відокремлення дітей на основі попереднього відбору;
- цінність дитинства, що оберігається шляхом встановлення освітніх вимог, які відповідають віковим особливостям дитини, визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру, обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність і творчість дитини;
- радість пізнання, що обумовлюється використанням в освітньому процесі дослідницької та проєктної діяльності;
- розвиток вільної особистості шляхом підтримки самостійності, незалежного мислення, оптимізму та впевненості в собі;
- міцного здоров'я та добробуту, яких можливо досягти шляхом формування здорового способу життя і створення умов для гармонійного фізичного та психоемоційного розвитку;
- забезпечення безпеки у результаті створення атмосфери довіри і взаємоповаги, перетворення школи на безпечне місце, де запобігають насильству і цькуванню, надають необхідну підтримку;
- утвердження людської гідності шляхом виховання чесності, відваги, наполегливості, доброти, здатності до співчуття і співпереживання, справедливості, поваги до прав людини (зокрема, права на життя, здоров'я, власність, свободу слова тощо);
- плекання любові до рідного краю та української культури, шанобливе ставлення до Української держави;
- формування активної громадянської позиції, відповідальності за своє життя, розвиток громади та суспільства, збереження навколишнього світу.

   Для кращого запам'ятовування принципів навчання в мікрогрупі зашифруйте / візуалізуйте принципи Державного стандарту початкової освіти. Представники іншої групи мають вгадати зашифрований принцип

 Розмістіть візуалізації на дошці Lino <http://linoit.com>

Визначення результатів у ДСПО репрезентовано у третій особі, через висловлювання здобувачем різних способів *сприймання, створення, розрізнення, використання, усвідомлення, оцінювання, виявлення свого ставлення* та ін.

У ДСПО вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей учнів (здобувачів освіти) визначено за такими **освітніми галузями**:

- мовно-літературна (українська мова та література, мови та література відповідних корінних народів і національних меншин; іншомовна освіта);
- математична;

- природнича;
- технологічна;
- інформатична;
- соціальна і здоров'язбережувальна;
- громадянська та історична; мистецька;
- фізкультурна.

Стандарт передбачає поділ навчання в початковій школі на два цикли: перший – адаптаційно-ігровий (1–2 класи); другий – основний (3–4 класи).

 <https://www.youtube.com/watch?v=BcR0zL3XwyE>

 Чим обумовлена циклічність навчання в початковій школі?

Загалом циклування має сприяти чіткішому визначенню цілей навчання, опису очікуваних освітніх результатів і розробленню оцінних інструментів для меншого часового проміжку з метою поступового вирівнювання навчальних можливостей і здобутків дітей 6-7 річного віку, а потім 8-9 річного. .

Саме тому, ДСПО окреслює обов'язкові результати навчання не після кожного року навчання (першого, другого, третього чи четвертого класу), а за циклами – першим і другим. Такий поділ на цикли відповідає психофізіологічним особливостям учнів початкової школи. Вони розвиваються стрибкоподібно, і, відповідно, потребують інших підходів. Цей стрибкоподібний розвиток дитини врахований у циклічній структурі формулювання обов'язкових результатів.

Метою першого циклу навчання є природне входження дитини у шкільне життя, послідовна адаптація до нового середовища. Особливості цього циклу такі:

- навчальні завдання і час на їхнє виконання залежать від індивідуальних особливостей школярів;
- навчальний матеріал можна інтегрувати у змісті споріднених предметів або ввести до складу предметів у вигляді модулів;
- обсяг домашніх завдань слід обмежити;
- навчання слід організовувати через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами;
- учитель має свободу вибору (створення) навчальних програм у межах стандарту освіти;
- запроваджено описове формувальне оцінювання, традиційних оцінок немає; найважливіше завдання вчителя – підтримувати в кожному учневі впевненість і мотивацію до пізнання.

Метою другого циклу є здійснення навчального процесу з концентрацією педагогічної уваги на формуванні в учнів відповідальності і самостійності; підготовка до успішного навчання в основній школі. Його суттєвими ознаками є:

- використання у процесі навчання методів, які вчать здійснювати самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям, враховують індивідуальність учня;
- впровадження предметного навчання;
- частина предметів передбачає рівневе оцінювання.

Державний стандарт є основою для розроблення типових та інших освітніх програм.

5. Типові освітні програми. Освітня програма закладу освіти. Навчальна програма

На підставі ДСПО створюється та затверджується Міністерством освіти і науки України відповідна Типова освітня програма, яка може слугувати основою для формування Освітньої програми закладу освіти.

Освітням запропоновано дві типові освітні програми для 1–2 класів і дві – для 3–4 класів. Програми укладені відповідно авторським колективом під керівництвом Олександри Савченко й авторським колективом під керівництвом Романа Шияна. Типові освітні програми розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України

 <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

Типові освітні програми

Типова освітня програма початкової освіти окреслює рекомендовані підходи до планування й організації закладом початкової освіти єдиного комплексу освітніх компонентів для досягнення учнями обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом початкової освіти. Типова освітня програма визначає:

- загальний обсяг навчального навантаження та очікувані результати навчання здобувачів освіти, подані в рамках освітніх галузей;
- пропонований зміст освітніх галузей, укладений за змістовими лініями;
- орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки освітніх галузей, предметів, дисциплін тощо, зокрема їхньої інтеграції, а також логічної послідовності їхнього вивчення;
- рекомендовані форми організації освітнього процесу та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти;
- вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою.

Очікувані результати навчання здобувачів освіти подано за змістовими лініями і співвіднесено за допомогою індексів з обов'язковими результатами навчання відповідного циклу, визначеними Стандартом.

Змістові лінії кожної освітньої галузі реалізуються паралельно та розкриваються через «Пропонований зміст», який окреслює можливий навчальний матеріал, на підставі якого будуть формуватися очікувані результати навчання та відповідні обов'язкові результати навчання.

У процесі розроблення типових програм об'єктами пошуку нових наукових рішень були такі питання: як упередити можливість перевантаження нової початкової школи, як визначити «ядра змісту» для інтегрованих курсів, яку кількість галузей і що саме доцільно інтегрувати, як у кожній з галузей передбачити взаємозв'язок ключових і предметних компетентностей, адже всі компетентності важливі, але кожна освітня галузь має свої пріоритети для їх формування.

Щороку надаються Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання у початковій школі, в яких, з-поміж іншого, подано перелік програм, на основі яких заклад може розробляти свою освітню програму. До прикладу, крім типових це можуть бути:

- освітня програма початкової освіти за вальдорфською педагогікою (автори Косенко Д. Ю., Мезенцева О. І.), лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1044;
- освітня програма «Світ чекає крилатих» (науковий керівник Цимбалару А. Д.), лист ДСЯО від 22.09.2020 № 01/01-23/1115;
- освітня програма за педагогічною технологією «Росток» (науковий керівник Пушкарьова Т. О.), лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1045;
- освітня програма «Інтелект України» (науковий керівник Гавриш І. В.), лист ДСЯО від 06.08.2020 № 01/01-23/929;
- освітня програма за системою розвивального навчання Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидова та ін. (автори Старагіна І. П., Захарова Г. М. та ін.), лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1043;
- освітня програма І циклу (1-2 класи) та ІІ циклу (3-4 класи) закладів загальної середньої освіти, які працюють за системою розвивального навчання (Центр психології і методики розвивального навчання), лист ДСЯО від 28.08.2021 № 01/01-23/1283.

Наявність в освітньому просторі різних освітніх програм, які за очікуваними результатами відповідають ДСПО або одній з типових програм, створює передумови для варіативності педагогічних систем, взаємозбагачення методик, створення моделей різних освітніх середовищ, сприятливих для дітей з різними можливостями.

Перш ніж обирати програми, альтернативну Типовим, заклад освіти має переконатися, що така програма рекомендована МОН.

Освітня програма закладу освіти

На основі ДС та рекомендованих програм (Типових або альтернативних, що визначені у щорічних Інструктивно-методичні рекомендації) заклад освіти розробляє свою Освітню програму.

Освітніми компонентами освітньої програми закладу загальної середньої освіти є освітня галузь, навчальний предмет, факультативний курс, курс за вибором, спецкурс, модуль, практика тощо.

Зокрема, заклад освіти розробляє освітню програму на основі типових освітніх програм, затверджених наказами МОН України, відображає в ній специфіку організації освітнього процесу в конкретному закладі освіти.

Освітня програма закладу освіти, сформована на основі Типової освітньої програми, не потребує окремого затвердження центральним органом забезпечення якості освіти (Державною службою якості

освіти). Її схвалює педагогічна рада закладу освіти та затверджує директор. Окрім освітніх компонентів для вільного вибору учнями, які є обов'язковими, за рішенням закладу вона може містити інші компоненти, зокрема корекційно-розвитковий складник для осіб з особливими освітніми потребами.

Освітня програма може бути розроблена закладом освіти для одного і для декількох рівнів освіти (наскрізна освітня програма).

Навчальна програма

Навчальні програми предметів та курсів створюють учителі безпосередньо на основі Державного стандарту початкової освіти або за зразком Типової навчальної програми – самостійно або об'єднавшись у професійні спільноти / мережі.

Навчальна програма предмета або курсу описує:

- зміст предмета та курсу відповідно до загальних та обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом початкової освіти, викладений у логічній послідовності;
- підходи до інтегрування предмета та курсу за темами, проблемами, проектами, блоками тощо;
- види навчальної діяльності та умови їх виконання;
- засоби оцінювання навчальних досягнень учнів.

Основою навчальної програми є укладені в логічній послідовності очікувані результати навчання, передбачені Типовою освітньою програмою для тих освітніх галузей, які підлягають повній або частковій інтеграції в рамках вказаного предмета.

Моделювання навчальної діяльності здійснюється відповідно до проблемних запитань, які розкривають теми, передбачені цією програмою.

До прикладу, на сайті МОН розмішено навчальні програми з української мови для закладів загальної середньої освіти з навчанням польською / румунською / угорською мовою тощо.

☞ <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

6. Базовий навчальний план. Типовий навчальний план. Навчальний план закладу освіти. Календарне планування

Базовий навчальний план

Базовий навчальний план початкової освіти визначає:

- загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти;
- дає цілісне уявлення про зміст і структуру початкової освіти як першого рівня загальної середньої освіти;
- встановлює погодинне співвідношення між освітніми галузями за роками навчання;
- визначає гранично допустиме тижневе навантаження здобувачів освіти та загальну щорічну кількість годин за освітніми галузями.

Для учнів з особливими освітніми потребами (з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психічного розвитку), які здобувають початкову освіту у спеціальних закладах (класах) загальної середньої освіти, базовий навчальний план визначає кількість годин для проведення корекційно-розвиткової роботи.

Базовий навчальний план має такі п'ять варіантів:

- для класів (груп) з українською мовою навчання;
- для класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу, національних меншин;
- для класів (груп) з українською мовою навчання представників корінних народів, національних меншин;
- для спеціальних закладів (класів) загальної середньої освіти з українською мовою навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- для спеціальних закладів (класів) загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини.

На підставі базового навчального плану може здійснюватися повна або часткова інтеграція різних освітніх галузей, що відображається в типових освітніх програмах, освітній програмі закладу загальної середньої освіти. У процесі інтеграції кількість навчальних годин, передбачених на вивчення кожної освітньої галузі, перерозподіляється таким чином, що їх сумарне значення не зменшується. Зміст

природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної освітніх галузей інтегрується в різній комбінації їх компонентів, утворюючи інтегровані предмети і курси, перелік і назви яких зазначаються в типових освітніх програмах, освітній програмі закладу загальної середньої освіти.

Базовий навчальний план має інваріантний і варіативний складники. Інваріантний складник є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від їх підпорядкування і форми власності. Виключення з інваріантного складника будь-якої з освітніх галузей є неприпустимим, оскільки порушує цілісність початкової освіти і наступність з базовою загальною середньою освітою.

Інваріантний складник базового навчального плану для спеціальних закладів (класів) передбачає проведення корекційно-розвиткової роботи, напрями та змістове наповнення якої визначаються з урахуванням особливостей психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Варіативний складник базового навчального плану розподіляється закладом загальної середньої освіти самостійно, враховуючи особливості організації освітнього процесу та індивідуальних освітніх потреб здобувачів освіти і відображається в освітній програмі такого закладу.

Державну атестацію здобувачів освіти проводять у формі контрольних робіт з метою моніторингу якості освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти та/або якості освіти.

Типовий навчальний план

На основі базового навчального плану Міністерство освіти і науки України затверджує типовий навчальний план.

Типовий навчальний план розподіляє навчальний час між навчальними предметами, курсами згідно із співвідношенням між освітніми галузями, яке визначене базовим навчальним планом.

У типовому навчальному плані відображається інтеграція різних освітніх галузей. У процесі інтеграції додається кількість навчальних годин, передбачених на кожну освітню галузь.

Навчальний план закладу освіти

Навчальний план є складовою освітньої програми закладу освіти. Навчальний план дає цілісне уявлення про зміст і структуру певного рівня освіти, встановлює погодинне співвідношення між окремими предметами за роками навчання, визначає гранично допустиме тижневе навантаження учнів.

У навчальному плані конкретизується варіативна складова базового навчального плану.

Зокрема, варіативна складова передбачає години, які можна використати додатково на вивчення предметів / освітніх галузей інваріантної складової, індивідуальні консультації та групові заняття з учнями.

Варіативність змісту початкової освіти реалізується і через запровадження в навчальних програмах 20 % резервного часу, що створює простір для задоволення освітніх потреб учнів, вирівнювання їхніх досягнень, розвитку наскрізних умінь тощо.

Календарне планування

Змістове наповнення освітнього процесу відображається в **календарно-тематичному плані** з урахуванням усіх очікуваних результатів навчання, визначених освітньою програмою закладу загальної середньої освіти. Календарне планування здійснюють вчителі на підставі навчальних програм у довільній формі. Воно визначає послідовність і тривалість окремих елементів навчальної діяльності (ігор, занять, уроків тощо). Співвідношення часток освітніх галузей, що реалізуються через інтегровані курси або окремі предмети, може відрізнятися за тижнями. Баланс навчального часу між галузями періодично унормовує учитель/учителька, який/яка також самостійно щотижня ухвалює рішення про розподіл 20-відсоткового резерву часу.

Під час розроблення календарно-тематичного плану вчитель / учителька самостійно визначає послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність змісту в обраному підручнику та можливості учнів класу. Учитель / учителька самостійно визначає кількість годин на вивчення програмових тем. У межах навчальних годин відповідно до освітньої програми пропонується виділити час на проведення навчально-пізнавальної практики, екскурсій.

Для побудови освітнього процесу з урахуванням навчальних можливостей і потреб учнів класу доцільно зберігати гнучкість календарно-тематичного плану протягом року й, за потреби, змінювати терміни опрацювання програмових тем відповідно до результатів засвоєння учнями навчального матеріалу. Водночас під час коригування календарно-тематичного плану необхідно передбачити можливість опанування програмовим матеріалом на кінець кожного циклу навчання відповідно до очікуваних результатів освітніх програм закладу освіти. Задля цього можна використовувати резервний час програм, що передбачено ДСПО. Загалом, резервний час програм учитель / учителька може використовувати на власний розсуд, зокрема для удосконалення навчального досвіду учнів, дослідження

навколишнього середовища, у якому мешкають діти, краєзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проєктів та екскурсій, у тому числі з ініціативи дітей, подолання виявлених у процесі формування оцінювання утруднень у навчальній діяльності школярів тощо.

Організаційне забезпечення виконання календарно-тематичного плану учитель здійснює під час поурочного планування.

? Питання для самоконтролю

1. Які чинники якісної початкової освіти?
2. Які новації у сфері освіти закладено у Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»?
3. Дайте визначення поняттю «компетентність». Чим компетентнісний підхід відрізняється від традиційного «знаннєвого»?
4. Назвіть ключові компетентності, визначені у ДСПО.
5. В чому унікальність принципів Державного стандарту початкової освіти?

Рекомендована література

Основна: 1, 2, 3.

Додаткова: 11, 21.

Інформаційні ресурси: 8.